

Polska adaptacja Kwestionariusza Autorytetu Osobistego w Systemie Rodzinnym Williamsona, Bray'a, Harvey'a, Malone'a¹

Małgorzata Fajkowska-Stanik*

Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Warszawa

A POLISH ADAPTATION OF PERSONAL AUTHORITY IN THE FAMILY SYSTEM QUESTIONNAIRE BY WILLIAMSON, BRAY, HARVEY, MALONE

The Personal Authority in the Family System Questionnaire (PAFS-Q) is a self-report instrument designed to assess important relationships in a three-generational family system. It operationalizes aspects of current intergenerational theory into psychometric scales for use in research and clinical practice. There are three versions of the PAFS-Q. Version A is for adults with children, B for adults without children, and C for college students without children. The key concepts and behaviours, the so called relational patterns, underlying the PAFS-Q, include: individuation, fusion, triangulation, intimacy, isolation, personal authority and intergenerational intimidation. As the paper shows, the Polish adaptation process of this technique comprised translation and back translation, evaluation of means and standard deviations for each item and construct. The collected data were subject to a variety of statistical procedures in order to establish validity (content and construct) and reliability of each version. One approach to validate the test were factor analyses (EFA and CFA). All the results presented below are satisfactory and comparable with the American findings. The PAFS-Q seems to be a valid and reliable instrument to measure intergenerational patterns of relations. The PAFS-Q might be used in empirical studies involving Polish subjects.

WPROWADZENIE

Kwestionariusz Autorytetu Osobistego w Systemie Rodzinnym (KAOSR), to amerykańska technika oparta na pojęciach wywodzących się z intergeneracyjnej teorii systemów rodzinnych. Teoria ta bazuje na założeniach psychodynamicznego podejścia do rodziny oraz ogólnej teorii systemów. Zyskała wielu zwolenników na całym świecie tak wśród praktyków jak również wśród badaczy rzeczywistości rodzinnej. Ci ostatni w

swych studiach empirycznych prowadzonych na gruncie teorii intergeneracyjnej bardzo często stosują ten kwestionariusz. Narzędzie to jest również chętnie wykorzystywane przez polskich badaczy rodziny, niestety bardzo często w wersji „po przetłumaczeniu”. Ze względu na obowiązujące reguły metodologiczne badań psychologicznych, aby technika powstała w odmiennych warunkach kulturowych mogła być wykorzystywana w badaniach empirycznych w innej kulturze musi być poddane procesowi adaptacji. Wychodząc na przeciw tym zasadom, a także dostrzegając znaczenie jakie może mieć to narzędzie w międzypo-

* Korespondencję na temat artykułu można kierować pod adresem: Małgorzata Fajkowska-Stanik, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, ul. Podleśna 61, 01-673 Warszawa.

Osoby zainteresowane treścią pytań kwestionariusza proszone są o bezpośredni kontakt z Autorami narzędzia.

¹ Badania finansowane w ramach programu Research Support Scheme, OSI/HESP, nr grantu 455/1996.

koleniowych badaniach nad rodziną w warunkach polskich postanowiono poddać metodę procedurze adaptacyjnej. Niniejszy artykuł stanowi zatem raport z badań adaptacyjnych KAOSR na gruncie polskim.

Kluczowym terminem, w kontekście metody, jest autorytet jednostki w systemie rodzinnym. Koncept ten jest rozumiany jako pewne „stadium” życia jednostki i rodziny (Williamson, 1981; 1982; Anderson, Sabatelli, 1992). Jest to proces, zwykle angażujący dorosłych, pomiędzy 30-45 r.ż., jakkolwiek jego rozwojowe prekursorzy zaczynają się już pojawiać w okresie adolescencji, czy we wczesnym dorastaniu (Bray, Harvay, 1987, s. 3). Początkowo dziecko potrzebuje ciągłej opieki i ochrony rodzica, przez co jest zależne od niego. Stając się dorosłym i wchodzi w nowy układ relacyjny z rodzicem. I tak relację hierarchiczną zastępuje relacja równorzędności (Williamson, 1981; 1982). Autorytet jednostki w systemie rodzinnym jest operacjonalizowany jako zespół pewnych umiejętności np.: kierowania i porządkowania swymi myślami i opiniami, brania odpowiedzialności za to czego się doświadcza w życiu, doświadczenia i odnoszenia się do wszystkich osób, bez wyjątku, także do rodziców, jako równych sobie w przeżywaniu bycia człowiekiem (Williamson, 1982b, s. 311; Williamson, 1982a; Bray i in., 1984, s. 1).

Oprócz autorytetu osobistego w systemie rodzinnym do istotnych pojęć, na których opiera się metoda należą jeszcze: indywidualizacja, dyferencjacja, fuzja, triangulacja, bliskość i międzypokoleniowe zastraszenie. Indywidualizacja, to proces, dzięki któremu jednostka staje się coraz bardziej odseparowana od pewnych kontekstów relacyjnych. Jest bardziej autonomiczna w działaniu, myśleniu, emocjach, nie ma poczucia całkowitej odpowiedzialności za osoby znaczące (Bowen, 1978; Bray, Harvey, 1987). Termin ten związany jest z fenomenem określanym przez Bowena (*op. cit*) jako dyferencjacja ja, leżącym na jednym kontinuum z fuzją, lecz na przeciwnym biegunie. Dyferencjacja na poziomie intrapsychoznym dotyczy zróżnicowania w jednostce między tym co emocjonalne, a tym co intelektualne oraz dokonywania wyboru między tymi systemami, by zareagować na określoną sytuację. Na poziomie interpersonalnym oznacza zdolność oddzielenia siebie od innych (Bowen, 1978; Kołbik, 1994). Zlanie się, stopienie w jednostce systemu emocjonalnego i intelektualnego ma charakter

fuzji. Jest to nieumiejętność odróżnienia uczuć od myśli, to co osoba odczuwa staje się dla niej obiektywną rzeczywistością. Fuzji na poziomie intrapsychoznym zazwyczaj towarzyszy fuzja w relacjach międzyludzkich. Jest to wtedy szczególnie typ związku między dwójką ludzi, gdzie mamy do czynienia z utratą własnego ja w relacji (Bowen, 1978; Sauber i in., 1993, s. 178). Wejście w fuzję z osobą trzecią, to triangulacja – swego rodzaju sposób na rozwiązanie konfliktu poprzez zaangażowanie osoby trzeciej, co daje stabilizację relacji diadycznej (Bowen, 1978, s. 470). Bliskość jest rozumiana jako dobrowolna intymność przy wyraźnych granicach ja, charakteryzuje ją wzajemny szacunek, otwarcie się, zobowiązania wobec innych, zaufanie (Bray, Harvay, 1987, s. 2-3). Bliskość narzucona lub taka, która zaciera granice *self*, jest synonimem fuzji. Na przeciwnym biegunie do bliskości leży izolacja. I wreszcie ostatnie pojęcie, to intergeneracyjne zastraszenie. Plasuje się ono na przeciwnym krańcu skali względem autorytetu osobistego i tym samym odzwierciedla brak indywidualizacji, dojrzałej bliskości oraz cechuje się obecnością hierarchicznych relacji pomiędzy rodzicami i dorosłymi potomkami. Źródło podstawowej fizycznej i psychicznej zależności dzieci od rodziców, łączy się ze strachem, że wycofanie rodzicielskiego wsparcia spowoduje osobistą szkodę (Williamson, 1982b; Bray, Harvey, 1987).

OGÓLNE INFORMACJE O KWESTIONARIUSZU

KAOSR ocenia ważne relacje w systemie rodzinnym w aspekcie międzypokoleniowym. Wzory relacyjne badane przez tę metodę dotyczą rodziny pochodzenia, rodziny nuklearnej oraz diady partnerskiej.

Jest to technika o charakterze papier – ołówek, typu „*self-report*”. Możliwe jest zarówno badanie grupowe jak i indywidualne. Wszystkie pozycje testu oceniane są na pięciostopniowej skali typu Likerta. Kwestionariusz składa się z trzech Wersji:

- Wersja A, liczba pozycji testowych 132, dorośli pow. 25 r.ż. posiadający dzieci.
- Wersja B, liczba pozycji testowych 124, dorośli pow. 25 r.ż. nie posiadający dzieci.
- Wersja C, liczba pozycji testowych 84, młodzież, 18-25 r.ż.

Poszczególne pozycje testowe wyprowadzono bezpośrednio z teorii, na której opiera się metoda. Początkowy zestaw pytań był oceniany przez sędziów kompetentnych w aspekcie jej treści oraz trafności fasadowej, tj. pod kątem tego czy mierzy odpowiednie zachowanie i czy odpowiada teoretycznemu konstruktowi. Następnie pytania testowe zostały przeformułowane, przeniesione do innych skal lub całkowicie wyrugowane (Bray i in., 1984, s. 5).

W przypadku Wersji A pozycje testowe pogrupowane są w 8 skal:

1. Partnerska fuzja/indywiduacja (Part Fu/Ind): skala mierzy w jakim stopniu relacja jednostki z partnerem ma charakter fuzji a w jakim jest związkiem, w którym każda ze stron zachowuje swą autonomię

2. Intergeneracyjna fuzja/indywiduacja (Int Fu/Ind): skala mierzy w jakim stopniu relacja jednostki z rodzicami ma charakter fuzji a w jakim jest związkiem, w którym każda ze stron zachowuje swą autonomię

3. Bliskość partnerska (Bl Partn): skala szacuje stopień bliskości i satysfakcji w relacji partnerskiej

4. Intergeneracyjna bliskość (Int Bl): tu oceniany jest poziom bliskości i satysfakcji w relacji z rodzicami; pytania odnoszą się osobno do ojca i matki

5. Triangulacja w rodzinie nuklearnej (Tri RN): skala mierzy występowanie triangulacji w relacji pomiędzy partnerami i ich dziećmi; odpowiedzi na pytania zgrupowane w tej skali udzielają tylko te osoby, które mają dzieci

6. Intergeneracyjna triangulacja (Int Tri): skala ocenia występowanie triangulacji w relacji pomiędzy daną osobą a jej rodzicami

7. Intergeneracyjne zastraszenie (Int Zastr): skala dotyczy pomiaru stopnia osobistego zastraszenia doświadczanego przez jednostkę w relacji z rodzicami, które odnosi się m.in. do braku dojrzałej bliskości i utraty samodzielności

8. Autorytet osobisty (Aut Osob): skala mierzy interakcyjne aspekty autorytetu osobistego (opisane powyżej), odzwierciedla pewne tematy dyskusji, które, aby mogły być podejmowane wymagają bliskości emocjonalnej z rodzicami, ale przy jednoczesnym podtrzymaniu odpowiedniego poziomu indywiduacji (Bray i in., 1984, s. 3-4)

Jedyna różnica jaka istnieje pomiędzy Wersją A a Wersją B jest taka, że Wersja B nie zawiera

skali Triangulacja w Rodzinie Nuklearnej. Podobnie jest z Wersją C, która także nie zawiera tej skali, a ponadto jest odpowiednio dostosowana do grupy młodzieżowej.

ADAPTACJA KWESTIONARIUSZA – WYNIKI BADAŃ WŁASNYCH

Powszechnie wiadomo, że każdy test psychometryczny powinien odpowiadać pewnym kryteriom zanim będzie można się nim posłużyć w badaniach empirycznych czy praktyce diagnostycznej. Te kryteria określa się jako „dobroć testu”, a należą do nich: rzetelność, trafność, moc dyskryminacyjna pozycji testowych oraz normalizacja (Brzeziński, 1984, s. 9). Parametry te zostały wyznaczone dla KAOSR w warunkach amerykańskich. Zgodnie z danymi prezentowanymi przez autorów, technika ta jest narzędziem trafnym i rzetelnym (Bray, Harvey, 1987; Bray i in., 1984). Ponieważ znakomita większość technik stosowanych przez polskich psychologów to narzędzia zagraniczne (głównie amerykańskie) dlatego wymagają one przeprowadzenia procesu adaptacji. Oznacza to „dopasowanie” wersji pierwotnej do specyfiki lokalnej, w wyniku czego powstaje lokalna wersja narzędzia (Brzozowski, 1995, s. 12). Wymienia się różne kryteria równoważności wersji testów tj. równoważność fasadową, psychometryczną, funkcjonalną, wierność tłumaczenia oraz rekonstrukcji (Brzozowski, 1995, s. 20), wśród nich można odnaleźć i te, które mieszczą się pod pojęciem „dobroci testu”.

W związku z powyższym, aby omawiany tu kwestionariusz mógł być użyteczny w warunkach polskich został on poddany procesowi adaptacji, w którym starano się o uzyskanie jak najlepszej równoległości obu wersji (tj. polskiej i amerykańskiej) kwestionariusza. Poniżej przedstawiono wyniki badań dotyczące adaptacji testu na gruncie polskim.

TRANSLACJA ORAZ RETRANSLACJA KWESTIONARIUSZA

Pierwszym etapem tworzenia polskiej wersji amerykańskiego KAOSR (Wersji A i B oraz C) była translacja. Tłumaczenie na język polski było z jednej strony dokładne, a z drugiej tam, gdzie wierny przekład był niemożliwy wprowadzono

pewne modyfikacje, ale tak aby zachować podstawowy sens poszczególnych pozycji testowych (Brzozowski, 1995, s. 15).

Powtórnego tłumaczenia polskiej wersji na język angielski, czyli retlanslacji, dokonały trzy osoby o wysokich kwalifikacjach w zakresie znajomości języka angielskiego oraz teorii, na której bazuje metoda. Sędziowie kompetentni porównali wersję oryginalną ze wszystkimi trzema wersjami retlanslacji po to, by przeprowadzić konieczne poprawki w polskim przekładzie.

Kolejnym krokiem w sprawdzaniu poprawności tłumaczenia było przebadanie 30 osób bilingwalnych (tj. takich, które były zaznajomione ze specyfiką życia w kulturze polskiej i amerykańskiej) obydwiema wersjami kwestionariusza tj. wersją polską i oryginalną. 15 dorosłych osób bilingwalnych wypełniło Wersję A i B kwestionariusza, a pozostałe 15 osób w wieku od 18 do 25 lat, Wersję C.

Uzyskane na tej próbie rezultaty zostały potraktowane jako wskaźniki tendencji co do jakości tłumaczenia. Otrzymano następujące wyniki:

– wskaźniki korelacji Spearmana (mówiące o tym w jakim stopniu pozycje testowe obu wersji językowych techniki korelują z ogólnym wynikiem testu) dla poszczególnych pytań wersji polskiej kwestionariusza w postaci A i B wahały się od .92 do .67, zaś dla C od .92 do .61, w przypadku wersji amerykańskiej kwestionariusza A i B uzyskano wyniki .95 do .59, natomiast w wersji C .99 do .65;

– wskaźniki korelacji Spearmana, sprawdzające w jakim stopniu wersja polska oraz amerykańska korelują ze sobą, i tak dla postaci A i B metody wskaźnik przybierał wartość .95, natomiast dla postaci C .99.

Wysokie poziomy korelacji stanowią informację, że tłumaczenie testu wykonano poprawnie i jest ono raczej wolne od kulturowych dwuznaczności.

ŚREDNIE ORAZ ODCHYLENIA STANDARDOWE

W tabelach nr 1 i 2 przedstawionych poniżej znajdują się średnie i odchylenia standardowe wyników w poszczególnych skalach testu. Pochodzą one z badań własnych oraz dla porównania z badań przeprowadzonych na gruncie amerykańskim (Bray, Harvey, 1987, s. 30; Bray i in., 1984, s. 21). W przypadku postaci A i B kwestionariusza w Polsce przebadano 264 osoby zaś, w USA około 400 dorosłych. Polscy badani pochodzili

z różnych środowisk, były to osoby stanu wolnego, pozostające w związku małżeńskim, rozwiedzione czy w separacji, posiadające dzieci jak i bezdzietne. Średnia wieku wynosiła 35.08, w tym dla mężczyzn 36.48, zaś dla kobiet 33.97. W sytuacji Wersji C testu badani (Polska $N = 180$; USA, $N = 712$) pochodzili głównie ze środowiska akademickiego. Średnia wieku dla grupy polskiej wynosiła 20.84 (dla kobiet $x = 21.42$; dla mężczyzn $x = 20.57$). Badania były przeprowadzone przez przeszkolonych ankieterów.

Jak wynika z powyższych zestawień wartości średnie uzyskane w Polsce dla wszystkich skal są zbliżone do odpowiadających im wartości uzyskanych w USA. Odchylenia standardowe w obu próbach mają także podobne wartości. Wy-

Tabela 1
Średnie wyników i odchylenia standardowe KAOSR, Wersja A i B, w Polsce i USA

SKALE	POLSKA (N = 264)		USA (N = 712)	
	x	sd	x	sd
1. Part Fu/Ind	60.19	7.96	64.64	8.39
2. Int Fu/Ind	26.76	4.23	29.53	5.25
3. BI Part	44.05	7.65	45.15	8.18
4. Int BI	92.37	15.11	93.65	17.30
5. Tri RN	36.96	5.83	38.16	5.45
6. Int Tri	30.01	8.49	27.05	11.70
7. Int Zastr	103.46	16.66	98.55	24.87
8. Aut Osob	40.46	7.99	42.13	8.03

Tabela 2
Średnie wyników i odchylenia standardowe KAOSR, Wersja C, w Polsce i USA

SKALE	POLSKA (N = 180)		USA (N = 300)	
	x	sd	x	sd
1. Int BI	83.56	14.77	91.30	13.10
2. Int Ind	27.32	5.23	30.15	5.20
3. Aut Osob	40.86	7.30	42.40	6.85
4. Int Zastr	30.39	6.12	17.70	6.20
5. Int Tri	27.94	5.20	19.00	5.00
6. BI Part	45.46	6.12	45.80	6.25
7. Part Int	28.11	4.81	29.70	5.05

różniają się jedynie i to we wszystkich Wersjach testu skale Intergeneracyjnego Zastraszenia oraz

Intergeneracyjna Triangulacja. Średnie dla tych skal osiągnięte w warunkach polskich są wyższe niż w USA. Oznaczałoby to, że w polskich rodzinach mamy do czynienia z mniejszym nasileniem obecności takich wzorów relacyjnych jak zastraszenie międzypokoleniowe, co wyraża się tym iż Polacy w o wiele mniejszym stopniu doświadczają zastraszenia w relacji z rodzicami, są bardziej samodzielni, utrzymują dojrzałą bliskość z rodzicami. Mniejsza ilość relacji z rodzicami o charakterze triangulacji oznacza, że rodzice rzadziej włączają swoje dorosłe dzieci (w ich percepcji) do np. rozwiązywania napięcia jakie wpływa z ich relacji partnerskiej. Natomiast w pozostałych skalach nieco niższe wartości średnie dla Polaków świadczą o mniejszej bliskości w relacji z partnerem i mniejszej satysfakcji z tego związku. Mamy także często do czynienia z triangulacją w rodzinie nuklearnej, czyli pomiędzy partnerami a ich dziećmi (w percepcji tychże partnerów). Ponadto autorytet osobisty w systemie rodzinnym (mowa o rodzinie pochodzenia) przybiera również niskie wartości, co oznacza, że jednostka rzadko podejmuje z rodzicami tematy, wymagające z jednej strony poczucia bliskości, a z drugiej poczucia bezpieczeństwa. Reasumując, badani Polacy w „gorszym świetle” przedstawiają swoje relacje w rodzinie nuklearnej niż w rodzinie generacyjnej (w przeciwieństwie do Amerykanów). Te różnice w ocenie mogą wynikać z obowiązującej w Polsce zasady mówienia dobrze o rodzicach, która w USA może nie być aż tak silna. Poza tym z perspektywy czasu ocena jakości relacji z rodzicami nabiera walorów pozytywnych w porównaniu z relacjami w rodzinie nuklearnej, która zmaga się z dużymi trudnościami zwłaszcza obecnie w dobie społeczno-gospodarczych przemian w Polsce.

TRAFNOŚĆ KWESTIONARIUSZA

Ocena trafności KAOSR (Wersji A i B oraz C) dotyczyła głównie estymacji trafności treściowej i teoretycznej. Poniżej zostaną przedstawione rezultaty badań w tym zakresie.

TRAFNOŚĆ TREŚCIOWA

Trafność treściowa była oceniana przez sędziów kompetentnych ($N = 3$), których dobrano ze względu na ich kwalifikacje w zakresie znajomości teorii

na bazie, której stworzono kwestionariusz oraz ich zaangażowania w praktykę kliniczną. Sędziowie zostali poproszeni o ocenę w jakim stopniu twierdzenia kwestionariusza będą zrozumiałe dla Polaków. Innymi słowy, czy mogą być niejasne z powodu różnic kulturowych pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Polską.

Stopień zgodności ocen sędziów kompetentnych oszacowano za pomocą współczynnika W-Kendalla (Brzeziński, 1996, s. 500-506). W tych analizach uzyskano wartość $W = .96$, co oznacza około 92% wariancji wspólnej, 8% to wariancja resztowa (różnice indywidualne w sposobie oceny pozycji testowych przez sędziów). Po sprawdzeniu istotności W testem *chi-kwadrat*, $\chi^2(131) = 378.85$, okazało się, że wyniki te są istotne na poziomie $p < .001$. Dane te odnoszą się do Wersji A i B. Jeśli chodzi o Wersję C, to $W = .99$, co po odpowiednich przekształceniach daje około 96% wariancji wspólnej i 4% wariancji resztowej. Uzyskane rezultaty są istotne na poziomie $p < .001$ [$\chi^2(83) = 245.7$]. Oznacza to, że sędziowie kompetentni są zgodni co do tego, że pozycje testowe wszystkich trzech wersji są zrozumiałe dla polskiej populacji. Twierdzenia te, mogą być więc wykorzystane do pomiaru powyżej opisanych wzorów relacyjnych w trój-pokoleniowym systemie rodzinnym. Poza tym przeanalizowano te pozycje testowe, które uzyskały największą wartość R_j (suma rang dla poszczególnych ocenianych pytań testu), co oznaczałoby, że mają „złe notowania”. W każdym przypadku, a było takich pozycji jedynie kilka, sędziowie zalecali pewne poprawki językowe.

TRAFNOŚĆ TEORETYCZNA

By ocenić trafność teoretyczną testu zastosowano trzy metody tj. metodę sprawdzenia różnic międzygrupowych, badanie wewnętrznej struktury testu oraz metodę analizy czynnikowej (por. Brzeziński, 1984, s. 192).

Zastosowano metodę sprawdzenia różnic międzygrupowych, aby przetestować czy tak jak wynika z założeń teoretycznych oraz praktyki klinicznej osoby z chorobą alkoholową oraz z rozpoznaniem schizofrenii cechuje określony typ rodzinnych wzorów relacyjnych. I tak, jak twierdzi Bowen (1978, s. 264-266) w przypadku alkoholizmu jednego ze współmałżonków można mówić o fuzji tej osoby z własnym rodzicem, najczęściej z matką oraz fuzji z partnerem lub całko-

witej emocjonalnej izolacji małżonków. Alkoholicy zazwyczaj wchodzi w związek partnerski z osobą na tym samym poziomie dyferencjacji ja, chociaż zwykle mają odmienny sposób radzenia sobie ze stresem. Taki związek cechuje kombinacja trzech sposobów zmagania się z fuzją małżeńską. Może to być pewien poziom dysharmonii małżeńskiej, albo pewien poziom adaptacji małżonka, który wchodzi przez fakt związania się z drugim małżonkiem na niższy poziom dyferencjacji ja niż ten, który osiągnął, a w zamian za to jego partner osiąga jego kosztem wyższy poziom dyferencjacji. Po trzecie może to być pewien poziom projekcji problemów rodziców na dziecko.

Ten sam autor (Bowen, 1978, s. 26-29) wymienia także specyficzne wzory relacyjne jeśli chodzi o schizofrenię. Jego zdaniem najczęstszym wzorem z jakim mamy tu do czynienia, to wysoki poziom konfliktu emocjonalnego pomiędzy rodzicami, który lokalizuje się w najsłabszym członku rodziny zdiagnozowanym jako schizofrenik. Oprócz tego można spotkać transfer lęku, który obejmuje albo diadę matka–dziecko, albo czasem triadę matka–dziecko–ojciec. W rodzinach osób schizofrenicznych mamy do czynienia z triangulacją. Oznacza to między innymi, że pomiędzy rodzicami występuje tzw. emocjonalny rozwód, czyli taki stan, który cechuje się na przemian okresami nadmiernej bliskości lub dystansu. Lęk przed nadmierną bliskością jaki pojawi się w relacji małżeńskiej (w okresie bliskości) sprawia, że dziecko jest „wciągnięte” jako trzecia osoba by zredukować ten lęk, co doprowadza do okresu oddalenia. Ten układ ma charakter cykliczny. Możliwe są jeszcze inne układy relacyjne, ale te (tj. triangulacja, nadmierna bliskość, zastraszenie) zdają się często powtarzać w przypadku rodzin schizofrenicznych.

Wobec powyższego, aby sprawdzić czy kwestionariusz potwierdzi zaprezentowane teoretyczne spekulacje przebadano 26 osób z problemem alkoholowym (Wersją A i B), które leczyły się w jednej z warszawskich poradni odwykowych, oraz 15 osób z rozpoznaniem schizofrenii (Wersją C), pochodzących z warszawskich klinik oraz szpitali psychiatrycznych. Do obydwu grup dobrano komplementarne grupy osób, w pierwszej sytuacji bez problemu alkoholowego, a w drugiej osoby zdrowe psychicznie. Różnice między średnimi wyników grup eksperymentalnych oraz kontrolnych obliczono przy pomocy testu *t*-Studenta (por. Góralski, 1987, s. 190-191). Poniżej w tabelach nr

3 i 4 przedstawiono wyniki badań.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli nr 3 alkoholicy różnią się znacząco od nie-alkoholików tym, że ich relację z partnerem i rodzicami cechuje większa bliskość (skala 3 i 4). Jest to jednak bliskość, która w rezultacie sprawia, że jednostka jest w związkach mających charakter fuzji (skala 2) zwłaszcza w przypadku relacji z rodzicami.

Tabela 3

Istotność różnic w zakresie spostrzegania określonych wzorów relacyjnych we własnej rodzinie pochodzenia oraz rodzinie nuklearnej (KAOSR, wersja A i B) pomiędzy grupą alkoholową i nie-alkoholową

SKALE	ALKOHOLICY	NIE-ALKOHOLICY	<i>t</i>
	<i>x</i>	<i>x</i>	
1. Part Fu / Ind	56.60	53.36	1.14
2. Int Fu / Ind	23.56	26.20	2.12
3. BI Part	30.64	17.48	5.56*
4. Int BI	87.60	103.32	3.28*
5. Tri RN	33.76	29.88	2.48
6. Int Tri	30.52	36.80	3.00**
7. Int Zastr	92.76	98.40	1.20
8. Aut Osob	39.68	42.32	1.37

* – różnica istotna statystycznie na poziomie .001

** – różnica istotna statystycznie na poziomie .01

Tabela 4

Istotność różnic w zakresie spostrzegania określonych wzorów relacyjnych we własnej rodzinie pochodzenia (KAOSR, Wersja C) pomiędzy grupą osób ze schizofrenią i osób bez schizofrenii

SKALE	SCHIZOFRENICY	NIE-SCHIZOFRENICY	<i>t</i>
	<i>x</i>	<i>x</i>	
1. Int BI	75.93	45.86	5.99*
2. Int Ind	22.40	26.00	1.41
3. Aut Osob	38.93	33.53	2.05
4. Int Zast	22.33	31.26	2.83**
5. Int Tri	24.86	31.26	4.20*
6. BI Part	39.46	16.53	8.11*
7. Part Ind	23.93	24.13	.08

* – różnica istotna statystycznie na poziomie .001

** – różnica istotna statystycznie na poziomie .01

Ponadto w przypadku osób alkoholowych mamy do czynienia z triangulacją zarówno w rodzinie pochodzenia jak i rodzinie nuklearnej (skala 5 i 6). Zatem, przedstawione wyniki potwierdzają

zaprezentowane powyżej założenia teoretyczne co do wzorów relacyjnych występujących w rodzinach osób alkoholowych.

Dane prezentowane w tabeli nr 4 wskazują, że relację z rodzicami oraz partnerem w przypadku schizofreników charakteryzuje bardzo duże natężenie bliskości (skala 1 oraz 6), a także intergeneracyjna triangulacja (skala 5) i zastraszenie (skala 4). Również w tym przypadku wyniki potwierdzają teorię.

Metoda badania wewnętrznej struktury testu odwołuje się do charakteru związku pomiędzy pozycjami testu. Stopień jednorodności testu często wyznaczany jest współczynnikiem *alfa* Cronbacha, uznawanego także za wskaźnik rzetelności metody (Brzeziński, 1995, s. 111). By oszacować homogeniczność testu przebadano 264 osób Wersją A i B, średnia wieku 35,08 oraz 180 osób Wersją C, średnia wieku 20,84.

Współczynnik *alfa* Cronbacha dla KAOSR w polskich badaniach osiągnął wartość: dla Wersji A i B .87 (standaryzowany item *alfa* .88) dla Wersji C .92 (standaryzowany item *alfa* .92). Zbliżone wyniki uzyskali autorzy metody. Ogólny wynik dla Wersji A i B wynosi .89 (Bray i in., 1984, s. 4), natomiast dla Wersji C .85 (Bray, Harvey, 1987, s. 5). Wyniki dla poszczególnych skal prezentuje tabela nr 5.

Wskaźniki mocy dyskryminacyjnej pytań testowych znajdują swe odbicie we wskaźnikach homogeniczności testu. Tabele nr 6 i 7 przedstawiają wskaźniki mocy dyskryminacyjnej, dla każdego pytania, które wyrażone są współczynnikiem korelacji dwuseryjnej r_{bi} . Jest to korelacja pytania z wynikiem całej skali pomniejszonej o to pytanie,

zatem należy się spodziewać, że będzie niższa od zwykle obliczanej korelacji pytania z całą skalą (Drwal, Brzozowski, 1995, s. 116). Wykorzystana została tu metoda Edwardsa-Kilpatricka (sprowadzenie pozycji wielokategorialnej do pozycji dwukategorialnej) w oparciu o tablice Flanaganana (Brzeziński, 1996, s. 511-513).

Wyniki jakie zawierają tabele nr 6 i 7 wskazują, że poszczególne pozycje testowe charakteryzują się zadawalającymi parametrami w każdej z Wersji kwestionariusza.

Metoda analizy czynnikowej. Do przeprowadzenia tego rodzaju analizy wykorzystano dane zgromadzone w czasie badania powyżej opisanych prób. Konfirmacyjna analiza czynnikowa została przeprowadzona tylko dla Wersji C kwestionariusza, gdyż Autorzy metody udostępnili (i w tym przypadku opublikowali) dane dotyczące tylko tej Wersji. Zatem w tej sytuacji można porównać wyniki polskie i amerykańskie tylko w przypadku Wersji C.

Przeprowadzono konfirmacyjną analizę czynnikową korzystając z ustalonych w wersji oryginalnej parametrów wewnątrz modelu. I tak, każda pozycja testu ma ładunek uwolniony tylko na jednym czynniku. Zmienne wchodzące w skład danej skali są uwolnione na tym samym czynniku, a pozycje wchodzące w skład różnych skal na różnych czynnikach. Zatem każda zmienna ma na 6 pozostałych czynnikach ładunek ustalony na 0. Poza tym tak jak w wersji oryginalnej niestandardyzowane ładunki czynnikowe (tj. wyrażone jako kowariancja dla tych pozycji testu, które w eksploracyjnej analizie uzyskały najwyższe ładunki czynnikowe) zostały ustalone na 1. Jak pokazuje poniżej zaprezentowana tabela nr 8 otrzymaliśmy porównywalne wyniki. Dwa ładunki okazały się niskie i odmienne niż te w wersji amerykańskiej. Jest to mianowicie, pierwsza pozycja w skali Intergeneracyjna Indywiduacja, ładunek .16 jest bardzo niski, ale istotny statystycznie oraz szósta pozycja w skali Intergeneracyjna Triangulacja, gdzie ładunek jest nie tylko niski, ale również istotny statystycznie.

W dalszej kolejności zostaną zaprezentowane korelacje między czynnikami. Tabela nr 9 zawiera dane zarówno dla wersji polskiej jak i amerykańskiej.

Jak wynika z powyższych danych skale Inter-

Tabela 5
Współczynniki *alfa* Cronbacha dla KAOSR, Wersja A i B, C

WERSJA A, B			WERSJA C		
	POLSKA	USA		POLSKA	USA
Skale	<i>alfa</i>	<i>alfa</i>	Skale	<i>alfa</i>	<i>alfa</i>
1. Part Fu/Ind	.66	.94	1. Int BI	.89	.92
2. Int Fu/Ind	.59	.75	2. Int Ind	.69	.73
3. BI Part	.92	.96	3. Aut Osob	.81	.80
4. Int BI	.93	.89	4. Int Zastr	.84	.87
5. Tri RN	.98	.90	5. Int Tri	.71	.75
6. Int Tri	.81	.87	6. BI Part	.88	.89
7. Int Zastr	.92	.83	7. Part Int	.71	.76
8. Aut osob	.85	.83			

Tabela 6

Współczynniki mocy dyskryminacyjnej pytań KAOSR, Wersja A i B

Part Fu/In		Int Fu/Ind		Bl Part		Int Bl		Tri RN		Int Tri		Int Zastr		Aut Osob	
Item	r_{bi}	Item	r_{bi}	Item	r_{bi}	Item	r_{bi}	Item	r_{bi}	Item	r_{bi}	Item	r_{bi}	Item	r_{bi}
11	0	12	.26	1	.87	3	.69	2	.42	13	.31	14	.35	107	.61
	.47														
61	.52	98	.70	5	.76	4	.69	6	.64	42	.83	15	.44	108	.71
62	.55	99	.66	52	.76	7	.76	125	.58	43	.72	16	.34	109	.81
63	.61	100	.74	53	.76	8	.76	126	.60	44	.90	17	.39	110	.82
64	.58	101	.57	54	.76	9	.76	127	.64	45	.87	18	.55	111	.78
65	.30	102	.40	55	.76	10	.76	128	.60	46	.47	19	.64	112	.73
66	.60	103	.67	56	.76	80	.76	129	.69	47	.51	20	.37	113	.61
67	.74	105	.39	57	.76	81	.76	130	.63	48	.71	21	.65	114	.73
68	.61			58	.76	82	.76	131	.60	49	.64	22	.78	115	.56
69	.67			59	.76	83	.76	132	.62	50	.70	23	.72	116	.40
70	.49			60	.76	84	.76			51	.75	24	.70	117	.29
71	.49					85	.76					25	.75	118	.64
72	.33					86						26	.71	119	.66
73	.27					87						27	.74	120	.66
74	.40					88						28	.71	121	.52
75	.41					89						29	.81	122	.63
76	.12					90						30	.77	123	.54
77	.12					91						31	.77	124	.67
78	.15					92						32	.67		
79	.38					93						33	.66		
						94						34	.72		
						95						35	.76		
						96						36	.63		
						97						37	.74		
						104						38	.71		
												39	.72		
												40	.70		
												41	.65		
												106	.25		

generacyjne Zastraszenie oraz Intergeneracyjna Triangulacja w polskiej wersji kwestionariusza nie korelują ujemnie z resztą skal tak jak to dzieje się w wersji amerykańskiej. Po obliczeniu średnich sum punktów dla skal i porównaniu ich z wynikami amerykańskimi okazało się, że Polacy w tych skalach otrzymują wyższe wyniki niż Amerykanie. Stąd prawdopodobnie dodatnie związki pomiędzy tymi skalami i resztą skal.

W tabeli nr 10 zestawiono dane dla dwóch porównywanych modeli tj. modelu „O” oraz modelu 7-czynnikowego. W pierwszym założono brak czynników wspólnych; oceniana jest tu tylko wariancja swoista analizowanych zmiennych; służy ona jako podstawa do porównań dobroci dopasowania pozostałych hipotetycznych modeli, zbudowanych z jednego lub więcej czynników (por. Zakrzewska, 1995, s. 58). Model 7-czynnikowy

Tabela 7
Współczynniki mocy dyskryminacyjnej pytań KAOSR, Wersja C

Int BI		Int Ind		Aut Osob		Int Zastr		Int Tri		BI Part		Part Ind	
Item	r_{bi}	Item	r_{bi}	Item	r_{bi}	Item	r_{bi}	Item	r_{bi}	Item	r_{bi}	Item	r_{bi}
2	.75	18	.37	67	.54	9	.75	59	.58	1	.73	51	.54
3	.77	21	.82	68	.63	10	.69	60	.69	4	.71	52	.52
5	.88	24	.48	69	.77	11	.72	61	.70	42	.67	53	.53
6	.77	29	.51	70	.62	12	.70	62	.75	43	.67	54	.66
7	.64	30	.59	71	.75	13	.66	63	.48	44	.71	55	.81
8	.57	37	.74	72	.56	14	.63	64	.61	45	.86	56	.82
17	.71	39	.85	73	.57	15	.73	65	.54	46	.81	57	.64
19	.67	41	.76	74	.53	16	.80	66	.45	47	.77	58	.54
20	.72			75	.65					48	.68		
22	.66			76	.53			131	.76	49	.81		
23	.74			77	.49			132	.76	50	.82		
25	.87			78	.50								
26	.64			79	.32								
27	.87			80	.56								
28	.67			81	.38								
31	.61			82	.34								
32	.66			83	.53								
33	.73			84	.40								
34	.78												
35	.77												
36	.76												
38	.88												
40	.61												

RZETELNOŚĆ KWESTIONARIUSZA

cechował się najlepszymi parametrami w wersji oryginalnej.

Wskaźniki powyższe są porównywalne z danymi amerykańskimi (por. Bray, Harvey, 1987, s. 24). Na przykład Δ Bentlera-Bonetta, przybierająca wartość w przedziale od 0 do 1 (gdzie 1 oznacza perfekcyjne dopasowanie modelu) w wersji amerykańskiej wynosi .72, zaś w polskiej .73. Jak wynika z tabeli nr 10 psychometryczne wskaźniki dopasowania są niskie, bo $GOF = .677$, a $AGOF = .647$. Niemniej jednak w sytuacji, gdy są analizowane pojedyncze pozycje testu zwykle są one „słabe”.

W celu ustalenia rzetelności testu posłużono się metodą powtarzania testu tj. test-retest (Kline, 1994, s. 5-9; Magnusson, 1991, s. 157-171). Zastosowano ją na tych samych grupach, które opisano przy analizie trafności teoretycznej. Przerwa między jednym i drugim badaniem wynosiła 1 miesiąc. Współczynnik rzetelności test-retest dla Wersji A i B wynosi .97, natomiast dla Wersji C .98. Tabela nr 11 przedstawia uzyskane wskaźniki stabilności testu dla poszczególnych skal Wersji A, B, C testu oraz standardowe błędy pomiaru (SEM). Wskaźniki stabilności testu osiągnęły wysokie wyniki, świadczące o dużej wiarygodności kwestionariusza.

Tabela 8

Czynniki oraz ładunki czynnikowe w amerykańskiej i polskiej wersji KAOSR -C (CFA, rozwiązanie 7-czynnikowe)

Pozy- cja	Int BI		Int Ind		Aut Osob		Int Zastr		Int Tri		BI Part		Part Ind	
	AME	POL	AME	POL	AME	POL	AME	POL	AME	POL	AME	POL	AME	POL
1	.81	.82	.57	.16*	.49	.57	.66	.60	.51	.62	.70	.41	.48	.35
2	.79	.89	.42	.58	.53	.62	.58	.64	.63	.69	.64	.62	.41	.44
3	.36	.56	.23	.37	.60	.69	.70	.68	.55	.70	.41	.63	.55	.70
4	.51	.47	.42	.43	.55	.53	.76	.83	.46	.46	.69	.57	.75	.68
5	.66	.71	.51	.43	.66	.75			.60	.41	.75	.66		
6	.67	.67	.60	.58	.55	.57			.47	.12+	.74	.74		
7	.63	.63	.62	.52	.56	.46					.69	.73		
8	.60	.55	.63	.66	.47	.53					.56	.65		
9	.61	.61			.45	.45					.70	.60		
10	.74	.77			.50	.42					.73	.77		
11	.67	.70									.74	.75		
12	.67	.59												

Uwaga: Wszystkie ładunki czynnikowe istotne statystycznie na $p < .01$, za wyjątkiem (*) istotne statystycznie na $p < .05$ oraz (+) nieistotne statystycznie.

Tabela 9

Korelacje pomiędzy skalami w wersji amerykańskiej i polskiej KAOSR-C (CFA, rozwiązanie 7-czynnikowe)

Skale	Int BI		Int Ind		Aut Osob		Int Zastr		Int Tri		BI Part		Part Ind	
	AME	POL	AME	POL	AME	POL	AME	POL	AME	POL	AME	POL	AME	POL
Int BI														
Int Ind	.77	.72												
Aut Osob	.51	.39	.44	.53										
Intr Zastr	-.28	.22	-.54	.63	-.20	.22								
Int Tri	-.32	.54	-.63	.74	-.15	.35	.46	.43						
BI Part	.23	.31	.26	.18(*)	.30	.03(+)	-.10	.26	-.15	.13(+)				
Part Ind	.21	.09	.49	.43	.26	-.01(+)	-.21	.57	-.31	.19(*)	.54	.50		

Uwaga: Wszystkie ładunki czynnikowe istotne statystycznie na $p < .01$, za wyjątkiem (*) istotne statystycznie na $p < .05$ oraz (+) nieistotne statystycznie.

Tabela 10

Wskaźniki dobroci dopasowania dla porównywanych modeli

Modele	χ^2	df	p	χ^2/df	GOF	AGOF	Δ
M.0	5447.08	1485	.0	3.67	.288	.261	-
M.7	2442.09	1409	.0	1.73	.677	.647	.73

DYSKUSJA

Zaprezentowane powyżej rezultaty badań dotyczące polskiej adaptacji KAOSR w Wersji A i B oraz C wskazują na to, że metoda okazała się trafnym i rzetelnym narzędziem służącym do pomiaru wzorów relacyjnych w trzy-pokoleniowym systemie rodzinnym. Wstępna analiza pozycji techniki dotycząca trafności treściowej wykazała, że w opinii sędziów kompetentnych metodę cechuje wysoka trafność. Ponadto przeprowadzona confirmacyjna analiza czynnikowa sprawdzająca trafność teoretyczną dała w wersji polskiej rozwiązania bardzo zbliżone do wersji amerykańskiej kwestionariusza (to odnosi się tylko do Wersji C). Dwie pozostałe metody badające trafność teoretyczną testu tj. sprawdzania różnic międzygrupowych oraz analizy wewnętrznej struktury testu wykazały, że test może być przydatny do różnicowania grup oraz, że jest techniką wysoce homogeniczną.

Wartości szacunkowe dotyczące rzetelności testu są również zadawalające. Współczynniki rzetelności wyznaczone metodą test-retest dla całego testu, a także dla jego poszczególnych skal (we wszystkich wersjach) mówią o wysokim poziomie stałości tej techniki.

Metoda zaprezentowana w tej postaci może być stosowana do badań grupowych, jednakowo należy pamiętać o jej mankamentach. Wydaje się np., że jest adresowana do grupy osób z wykształceniem co najmniej średnim. Poniżej tego pułapu język jakim posługują się autorzy jest nieco skomplikowany i badani mogą odpowiadać

na pytania przypadkowo. Zdarza się też tak, że potrzebują wyjaśnień ze strony osoby prowadzącej badanie. Badane osoby (bez względu na wykształcenie) skarżyły się, że niektóre pytania są zbyt długie i zawile. Oprócz tego należy zaznaczyć, że początkowo instrukcja oraz graficzna strona testu utrudniały wypełnianie kwestionariusza. Dlatego za zgodą autorów wersja polska zawiera zmodyfikowaną instrukcję oraz całkowicie zmienioną szatę graficzną.

Z drugiej strony bardzo wiele osób badanych zgłaszało, że uzupełnianie kwestionariusza skłaniało do myślenia i pozwalało spojrzeć na społeczną sieć znaczących związków z innej perspektywy. Należy jeszcze dodać, że jest to jedno z bardzo niewielu narzędzi, które operacjonalizuje pewne aspekty teoretyczne wywodzące się z intergeneracyjnej teorii systemów rodzinnych. Wydaje się ono przydatne w diagnozie, terapii jak i empirycznych badaniach grupowych do oceny jakości jednostkowego doświadczenia w rodzinie nuklearnej, rodzinie pochodzenia czy w związku partnerskim.

Dalsze analizy powinny przede wszystkim komentować pewne niejasności jakie pojawiły się w wyniku adaptacji kwestionariusza, np. różnice w korelacjach pomiędzy skalami w wersji amerykańskiej i polskiej (Wersja C metody).

LITERATURA

- Anderson, S.A., Sabatelli, R.M. (1992). The Differentiation in the Family System Scale (DIFS). *The American Journal of Family Therapy*, 20, 77-89.
- Bowen, M. (1978). *Family therapy in clinical practice*. New York: Aronson.
- Bray, J.H., Harvey, D.M. (1987). Intimacy and Individuation in Young Adults: Development of the College Student Version of the Personal Authority in the Family System Questionnaire. (Manual).
- Bray, J.H., Williamson, D.S., Malone, P.E. (1984). PAFS. Personal Authority in the Family System Questionnaire Manual.
- Brzeziński, J. (1996). *Metodologia badań psychologicznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Brzeziński, J. (1995). Rzetelność i trafność testów psychologicznych – jak jest i jak być powinno. W: J. Brzeziński (red.), *Z diagnostyki psychologicznej* (s. 109-123). Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
- Brzeziński, J. (1984). *Elementy badań psychologicznych*. Warszawa: PWN
- Brzozowski, P. (1995). Problemy kulturowej adaptacji kwestionariuszy osobowości. W: R.Ł. Drwal (red.), *Adaptacja kwestionariuszy osobowości* (s. 12-26). Warszawa: PWN.

Tabela 11

Współczynniki stabilności (test – retest) oraz standardowe błędy pomiaru (SEM) dla KAOSR

WERSJA A, B			WERSJA C		
Skale	r_{tt}	SEM	Skale	r_{tt}	SEM
1. Part Fu/Ind	.68	4.50	1. Int BI	.89	.92
2. Int Fu/Ind	.60	2.68	2. Int Ind	.69	.73
3. BI Part	.93	2.02	3. Aut Osob	.81	.80
4. Int BI	.93	4.00	4. Int Zastr	.84	.87
5. Tri RN	.77	2.80	5. Int Tri	.71	.75
6. Int Tri	.80	3.80	6. BI Part	.88	.89
7. Int Zastr	.92	4.71	7. Part Int	.71	.76
8. Aut osob	.86	2.99			

- Drwal, R.Ł., Brzozowski, P. (1995). Zrewidowany Inwentarz Osobowości H.J. Eysencka (EPQ-R). W: R.Ł. Drwal (red.), *Adaptacja kwestionariuszy osobowości* (s.109-131). Warszawa: PWN.
- Góralski, A. (1987). *Metody opisu i wnioskowania statystycznego w psychologii i pedagogice*. Warszawa: PWN.
- Kline, P. (1994). *The handbook of psychological testing*. London: Routledge.
- Kołbik, I. (1994). Procesy emocjonalne w rodzinie. W: B. de Barbaro (red.), *Wprowadzenie do systemowego rozumienia rodziny* (s. 31-44). Kraków: Collegium Medicum UJ.
- Magnusson, D. (1991). *Wprowadzenie do teorii testów*. Warszawa: PWN.
- Sauber, S.R., L'Abate, L., Weeks, G.R., Buchanan, W.L. (1993). *The dictionary of family psychology and family therapy*. London: SAGE Publications.
- Williamson, D.S. (1982a). Personal authority in family experience via termination of the intergenerational hierarchical boundary: Part II – The consultation process and the therapeutic method. *Journal of Marital and Family Therapy*, 8, 23-37.
- Williamson, D.S. (1982b). Personal authority in family experience via termination of the intergenerational hierarchical boundary: Part III – Personal authority defined and the power of play in the change process. *Journal of Marital and Family Therapy*, 8, 309-323.
- Williamson, D.S. (1981). Personal authority in family experience via termination of the intergenerational hierarchical boundary: A ,new' stage in family life cycle. *Journal of Marital and Family Therapy*, 7, 441-452.